

Metinlerarasılık Bağlamında Sarı Saltık'ın Ütopyayı Araması: Sarı Saltık'ın Mısır Seferi ve Nil Nehri'nin Kaynağını Bulması

Halis Alçın

Doktora Öğrencisi, International Burch University
Eğitim ve Beşeri Bilimler Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bosna, halisalcnn@gmail.com

Asistan Profesör Dr. Elif Özdemir

Süleyman Demirel Üniversitesi
Eğitim ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Kazakistan, elifozdemir@sdu.edu.kz

Özet

Uzun yıllar sözlü gelenekte destansı maceralar şeklinde kulaktan kulağa aktarılan Saltık-nâme, daha sonra Ebu'l Hayr-ı Rumi tarafından derlenerek kitap haline getirilmiştir. Eserde 13. yüzyılda yaşadığı düşünülen Sarı Saltık veya Saltık Gazi adlı bir dini-askeri kahramanın maceraları oldukça geniş bir coğrafyada anlatılmaktadır. Sözlü gelenek içinde geliştiği için gerçek ile hayal, efsane ile masal iç içedir.

Tıpkı Battal-nâme gibi Saltık-nâme de kahramanlık serüvenleri sayesinde uzun yıllar kalabalık ortamlarda okunarak geniş kitlelere ulaşmıştır. Saltık-nâme, halk dilinin özelliklerini taşıyan edebi bir eserdir. Destansı özellikleri nedeniyle edebiyat ve tarih araştırmacılarının ilgisini çekmiş, hakkında tezler, makaleler ve kitaplar yazılmıştır.

Edebi eserler farklı niteliklere göre sınıflandırılır. Saltık-nâme, İslami Dönem Anadolu Türk Halk Edebiyatı eserlerinden biridir. Edebi eserlerin türü ve dönemi farklı olsa da benzer hatta aynı yöntemlerle incelemek mümkündür.

Türkçede "imkânsız tasarım ya da düşünce" anlamında kullanılan ve 20. yüzyılda sosyal bilimlerden sanata farklı disiplinlerin sıklıkla kullandığı kavramlardan biri olan ütopya, insanlığın ortak özlemlerini ve hayallerini ifade etmektedir. Farklı dillerden, milliyetlerden ve hatta farklı dinlerden olan ve daha iyi bir dünyada yaşamak isteyen insanlar, ortak özlemlerini doğrudan veya dolaylı olarak pek çok edebi eserde dile getirmişlerdir.

Bu çalışmada Saltık-nâme'nin ilgili bölümlerine "metinlerarası" yaklaşımlarda bulunulacaktır. Bu yaklaşımlar sonucunda elde edilen veriler yardımıyla "Sarı Saltık'ın Mısır Seferi, Nil Nehrinin Kaynağını Araması ve Nil Nehrinin Kaynağını Bulması" bölümlerinde "Ütopya ve ütöpik mekânın özellikleri" ele alınacaktır.

Bu çalışmada Thomas More ve Farabi'nin eserlerinden de yararlanılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Saltık-nâme, Saltık, mekân, ütopya, cennet, Nil, metinlerarasılık, mekân, halk edebiyatı

Sarı Saltık's Search for Utopia in The Context of Intertextuality: Sarı Saltık's Journey to Egypt and Finding The Source of The Nil River

Abstract

Saltık-name, which was transmitted from ear to ear in the form of epic adventures in the oral tradition for many years, was later compiled and turned into a book by Ebu'l Hayr-ı Rumi. In the work, the adventures of a religious-military hero named Sarı Saltık or Saltık Gazi, who are thought to have lived in the 13th century, are told in a very wide geography. Since it develops in oral tradition, reality and imagination, legend and fairy tale are intertwined.

Just like Battal-nâme, Saltık-nâme has reached large masses by being read in crowded environments for many years thanks to its heroic adventures; It is a literary work that has the characteristics of the folk language. Due to its epic features, it has attracted the attention of historians as well as authors, and theses, articles and books have been written about it.

Literary works are classified according to different qualities. Saltık-nâme is one of the works of Islamic Period of Turkish Folk Literature in Anatolia.

Although the genre and period of literary works are different, it is possible to examine them with similar or even the same methods.

Utopia, which is used in the sense of "impossible design or thought" in Turkish and is one of the concepts frequently used by different disciplines from social sciences to art in the 20th century, expresses the common aspirations and dreams of humanity. People from different languages, nationalities and even different religions and who want to live in a better world have expressed their common aspirations directly or indirectly in many literary works.

In this study, "intertextual" approaches will be made to the relevant parts of Saltık-nâme. With the help of the data obtained as a result of these approaches, "Utopia and the characteristics of utopian space" will be discussed in the sections "Sarı Saltık's Egypt Expedition, Searching for the Source of the Nile River and Finding the Source of the Nile".

In this study, the works of Thomas More and Farabi will also be used.

Keywords: Saltık-nâme, heaven, utopia, Nile, intertextuality, space, folk literature

Giriş

Binlerce yıllık insanlık tarihinde farklı millet ve dillere ait sözlü ya da yazılı pek çok edebî eser ortaya konmuştur. Tural'ın “malzemesi dil olan; duyguya, hayale ve estetik heyecana dayalı uyarımlar yoluyla zihinde yer edebilme gücüne sahip olan sözlü veya yazılı kompozisyon”(1991:17) olarak tarif ettiği edebî eserlerde insan (kişi), mekân (yer), zaman arasındaki ilişkiden ve etkileşimden doğan olaylar farklı biçimlerde anlatılır. Bu anlatım kimi zaman açık, kimi zaman dolaylı ifadelerle olur. Anlatım farklılıkları sebebiyle de eserlerde anlam tabakaları oluşur.

Edebî eserin incelenmesinde her yeni yaklaşım, eser üzerindeki bu tabakalardan birini ya da birkaçını kaldırarak içindekileri gözler önüne serer. Edebî eser incelemelerinde kullanılan yaklaşımlardan biri de “*metinlerarasılık*”tır. Farklı devir, farklı yazar hatta farklı dile ait metinler arasında “*alıntı ve gönderge, gizli alıntı, anıştırma, yansılama, dönüştürme, öykünme...*”(Aktulum,2000:93-142) gibi yöntemlerle ilişki kuran bu yaklaşım sayesinde eserle ilgili anlam tabakaları aralanır.

Edebî eserler, öncelikle ait oldukları insan topluluklarının dillerini, kültürlerini yansıtır. Günümüzde gelişen iletişim imkânları ve diller arasındaki çevirinin kolaylaşması ile aralarında pek çok ortak noktalar da olduğu açıkça görülmektedir. İnsanların, diğer insanlar ve doğayla ilişkilerinde ortaya koydukları tavır, düşünce, duygu ve özlemler ile yaşadıkları sevinçler yahut acılar da birbirine benzemektedir.

Yaşadığı dönemin hem öncesini hem de sonrasını düşünen bir varlık olan insan, destan, masal, hikâye ya da roman gibi anlatıya dayalı eserlerde de bu düşüncelerini ortaya koyar. Bu eserler sayesinde hem içinde yaşanan zamana hem de öncesine ait olaylar, mekânlar, insanlar anlatıldığı gibi henüz yaşanmamış zamanlara ait özlemler ya da hayaller de anlatılır.

Tarih boyunca, insanların yaşamak istedikleri yerlerle ilgili ortak özlemlerini, hayallerini dile getiren pek çok eser yazılmıştır. Bu eserler günümüzde Thomas More'un kitabına da ad olan “*ütopya*” kavramı ile anılır.

Ütopya konulu eserlerde, kimi zaman var olan mekânlar üzerinde değişiklik yapılır kimi zaman da o zamana kadar görülmemiş yeni mekânlar tasarlanır(Erol,2016:81). Böylece ütopya ile ilgili hayalî özellikler, mekân betimlemeleri yardımıyla somutlaştırılıp daha inandırıcı hale getirilir.

Bu çalışmada, Türk Halk edebiyatının önemli eserlerinden olan Saltık-nâme'ye metinlerarası yaklaşımda bulunularak Saltık-nâme'de geçen ütopik anlatım ele alınmıştır. Ütopik anlatımın tespitinde Thomas More' un eseri “*Ütopya*” ve Saltık-nâme ile aynı kültür coğrafyasının eseri olup “*Ütopya*” kitabından çok daha önce benzer düşünceleri dile getiren Farabî'nin “*el Medinetü'l Fazıla*” adlı eserinden yararlanılmıştır.

Kavram Olarak Ütopya

Yirminci yüzyılda sosyal bilimlerin ve sanatın farklı disiplinlerinde karşımıza çıkan başat kavramlardan biri olan ‘utopia’ kavramının, kökeni Eski Yunancaya dayanır. Kavram Türkçede “Gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı veya düşünce”¹ anlamına gelmektedir. Kavramsal anlamı Platon’un ‘Devlet’ kitabına dayanan ‘ütopya’nın bugünkü anlamıyla ilk defa Thomas More tarafından 1516’da kullanıldığı kabul edilir.

İnsanların, ‘maddî - manevî ferahlık içinde, barışçıl bir ortamda, kardeşçe yaşaması’ hemen herkesin ortak özlemi ve arayışıdır. Tarih boyunca ‘ideal bir dünyada, insanlığın huzur ve saadet içinde olduğu bir hayat’ arzusunu anlatan pek çok eser yazılmıştır. Bu eserlerin kimisi doğrudan bu ‘ideal yaşantı’nın özelliklerini sıralayan düşünce eserleri; kimisi de kişi, yer, zaman ve mekân ilişkileri ile kurgulanmış olaylar zinciri içinde ütopya’yı hissettiren şiirden destana, hikâyeden romana edebî eserlerdir.

Bilgi verme amaçlı eserlerin aksine edebî eserler gibi doğrudan bilgi verip öğretmek yerine “sezdiren, hissettiren, çağrıştırır. Kendine özgü bir düşündürme, hatırlatma biçimi”(Aktaş,2017:26) ile dinleyici ve okurunu etkiler, geliştirip dönüştürür.

Saltık-nâme, farklı edebî türlere ait özellikleri yanında tarih, din ve sosyolojiye ait çeşitli konuları da dile getiren bir eserdir. Hem sözlü hem de yazılı kültüre ait Saltık-nâme, başkahramanı Sarı Saltık’ın maceralı hayatını anlatırken bütün insanlığın ortak hayali diyebileceğimiz ütopyaya ait arzuları da dile getirmektedir.

Bu çalışmamızda her ne kadar Thomas More’un Ütopya ve “ahlâkî ve fikrî erdemlere dayalı ideal bir devlet düzeninin projesini”² sunan bir eser olan Farabî’nin ‘el-Medinetü’l Fâzıla kitaplarından yararlanılsa da ütopya konulu eserler bunlardan ibaret değildir(Omay, 2009: 7).

Thomas More’un Ütopya’sı

Platon’un Devlet kitabında dile getirdiği, ‘ideal bir insanlık yaşantısı’na dair benzer ifadeleri 1516 yılında yayınladığı ‘Ütopya’ kitabında ortaya koyan Thomas More’un için ütopya bir ülke adıdır(Outhwaite, 2008: 845). Ütopya daha sonra sadece kitap adı olmaktan çıkıp, sanattan, siyasete çok geniş alanda kullanılan bir kavram olmuştur.

Ütopya kitabı, “Saygıdeğer Bay Raphael Hythlodeus'un En İyi Devlet Düzeni Hakkında Konuşması” (More,2010:19,69) başlığıyla ayrılan iki bölümden oluşur.

Kitapta anlatıcı konumundaki eski denizci Raphael Hythlodeus, konuşmalarında deniz yolculuklarının birinde rastlayıp beş yıl yaşadığı ada ülkesi Ütopya’yı anlatır.

¹ <https://sozluk.gov.tr/>

² <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-medinetul-fazila> (Erişim: 12 Ekim 2022)

Ada ülkesi Ütopya'nın coğrafi ve doğal yapısına dair özelliklerini anlatmakla başladığı konuşmasında adaletin sağladığı huzur içinde yaşanan Ütopya, “paranın kullanılmadığı, paylaşılan kaynaklarda rotasyonla çalışan vatandaşların üretiminin ortak depolarda biriktirilerek isteyenlere ihtiyaçları kadar dağıtıldığı, yokluk yaşanmayan mutlu ve müreffeh bir ülke”³ olarak tarif eder.

İkinci bölümde, Ütopya'nın şehirleri özellikle de başkent Amaurot şehrini anlatır. İlerleyen bölümlerde Ütopya'daki “yöneticilerin görevleri, toplumsal ilişkiler, ülke içindeki seyahatler, kölelik, evlilik gelenekleri, askeri düzen ve din” konularında bilgi verir (More, 2010).

More'un, ada ülkesi, insanlığın, özlem duyduğu ve çeşitli dinlerde tarif edilen cennetten özellikler taşısa da Ütopya'da hayat sonsuz olmayıp, hastalık ve ölüm vardır.

Ütopya'daki hayal ülkesi ile ilgili bilgiler bir süre orada yaşayıp dönen Raphael Hythlodeus aracılığıyla anlatılır. Bir ada devleti olduğu için denizle çevrilen Ütopya dış dünyadan soyutlanmıştır. Saltık-nâme'de anlatılan hayal şehri Cavidan ise Saltık sayesinde anlatılır. Cavidan şehri de Cebelü'l - Kamer ve insanı uçuracak şiddette esen rüzgârlı dağlarla çevrilerek dış dünyadan soyutlanmıştır.

Farabî'nin el-Medinetü'l Fâzıla'sı

Farabî, el-Medinetü'l Fâzıla olarak bilinen eserini Bağdat'ta başlayıp 941-942 yıllarında Şam'da (Dımaşk) tamamlamış, ölümünden (951) iki yıl önce Mısır'da kitabı tekrar gözden geçirerek konu başlıklarını belirlemiştir.⁴

Birinci bölümünde, dini ilimler ve felsefi konuların ağırlıklı olduğu eserin ikinci bölümünde siyaset felsefesi 12 başlıkta inceler. Farabî'nin eserinde ‘ahlâkî ve fikrî erdemlere dayalı ideal bir devlet düzeni’nini hayal edip ve ona dair projesini ortaya koyduğu kısım ikinci kısımdır.

Eserde kullanılan “medine” kelimesi her ne kadar Arapça'da şehir anlamına gelse de buradaki şehirden kasıt antik Yunan'daki “polis” kelimesinin karşılığı olmayıp devlet anlamındadır (Kaya, 2003: 318). Bu bakımdan el-Medinetü'l Fâzıla'yı “Faziletli Devlet, Erdemli Devlet” olarak da adlandırmak mümkündür.

Farabî, ‘el Medinetü'l Fazıla’da önce bu şehirde olmayacak kötülüklerin, olumsuzlukların olduğu yerleri anlatır. Daha sonra da ‘fazıl şehir ve halkı’ anlatılır. Saltık-nâme'de ise özlenen, hayal edilen yere varılmadan önce olumsuz özellikler taşıyan memleketler ve halkları, Saltık'ın başından geçen kısa olaylarda resmedilir, sonra aranan yere ulaşılır.

Saltık-nâme'de Metinlerarası Okuma ile Ütopyanın Tesbiti

Bilgiye dayalı eserlerde soyutlamalar sayesinde gerçeklerden düşünce düzeyine ulaşan bilgi düşünce olarak kalır, diyen Aytaç'a göre edebî eser düşünceyi kurmaca vasıtasıyla yeniden

³ <https://kitapdiyari.com.tr/arastirma-tarih/utopya/> (Erişim: 12 Ekim 2022)

⁴ <https://tr.wikipedia.org/wiki/F%C3%A2r%C3%A2b%C3%AE>; <https://islamansiklopedisi.org.tr/farabi>

somutlaştırarak 'edebiyat gerçekliği' denen ikinci bir gerçekliğe başka bir ifade ile 'fiktif realite'ye dönüştürür(1999:104). Farabî'nin el-Medinetü'l Fâzıla'da yaptığı, Faziletli Şehir'in karşıt özelliklerini taşıyan durum ve kişileri anlatma işi, Saltık'ın "Nil Nehrini'nin Kaynağını Araması" bölümünde ard arda sıralanan tarihi olayların içinde 'öyküleme' yoluyla anlatılır.

El-Medinetü'l Fâzıla'da, önce 'Fâzıl şehre' aykırı olan câhil şehir, fasık şehir, değişmiş şehir, şaşkın şehir dediği şehirleri ve fazıl olmayan insanları ve şehir belâlarını anlatır. Başta kralları ve reisleri olmak üzere bu şehirlerde yaşayan halkların 'Faziletli Şehir' halkına zıt özellikler taşıdığını söyler(Farabî,1989:90-93). Saltık-nâme'de ise bu zıtlıklar önce Mısır tarihini anlatan kişinin ağzından sonra da Saltık'ın yaşadıklarından hareketle anlatılır:

"Yusuf gidince Firavun zamanı geldi. Musa, peygamber olup geldi, İsrailoğullarını alıp bir gece bu şehirden göçtü. Nil'i öte geçti, gitti. Bu taraftan Firavun duydu, leşker ile ardına düşüp geldi. Suya girdiler, boğuldular. Kıbtîler helâk oldu, İsrailoğulları galip geldi"(Demir, 2007:153).

Burada idareci(kral) durumundaki firavun, halkının inançlarını hiçe sayan, onları kendine mutlak itaate zorlayan ve Tanrı'ya bile kafa tutan bir zalim olarak olumsuz örnektir.

Sonraki devirde, bu defa Mısır halkının doğru yoldan çıkması üzerine meydana gelen olaylar anlatılır:

"Baht-ı Nasr zamanında, Kahkaha ortaya çıktı. Şehri, Mar-ı Kahkaha tuttu. Yılanlar, şehir içine yayıldı. Şehir, yilandan harap oldu. Bir süre şehir yılanların istilasında kaldı. Halkı kaçtı, beri Mısır'a gelip yerleşti"(Demir, 2007:153).

Baht-ı Nasr zamanında halkın yoldan çıkması üzerine Kahkaha adlı bir yılanın başını çektiği bir dönemde yılanlar şehri istila eder. Doğru yoldan ayrılan insanlar, bir bakıma yılanlar aracılığıyla cezalandırılır ki Baht- Nasr'dan Hz. Muhammed (SAV) devrine kadar güzel şeyler olmadığı "*Tâ kim Resul Hazreti zamanına dek bu şehr-i sevad-ı Mısır⁵ oldu*"(Demir, 2007a:151) cümlesiyle anlatılır. Yani bu devir 'Mısır'ın karanlık dönemi'dir ki 'karanlık devir/dönem' ifadesi İslam öncesi devirleri anlatan 'cahiliye devri' ifadesi gibi olumsuz olayları çağrıştırmaktadır.

Her ne kadar Hz. Peygamber döneminde aydınlık bir devir başlasa da kısa sürer ve Hz. Ali devri ve öncesindeki olumsuz olaylar anlatılır:

"İmam Ali zamanında, Muaviye asi olup hilafete kasteledi...Muaviye asi olunca yenildi, kaçtı, Şam'a geldi. Mısır'dan Amr'ı davet edip...İmam Ali'nin huzuruna geldi. Muaviye'nin dileğini söyledi... İmam, onun suçunu bağışladı. Amr'ı, geri Mısır'a gönderdi. İmam hazretini, Muaviye hile ile mescit içinde şehit etti... Muaviye fitne edip isyan eyledi...Oğlu Yezid'i yerine vasiyet etti. "Amr ibni As,

⁵ "şehr-i sevad-ı Mısır" : Mısır'ın karanlık gecesi

Amr-ı Nahs ve Abdümelik ibni Ziyad ile huzurundan bırakma", dedi. Muaviye, cüzzam hastalığından geberdi" (Demir, 2007:154).(*)

Alıntıdaki anlatımda yazar/anlatıcının Hz. Ali-Muaviye mücadelesinde, Muaviye'ye karşı tavır aldığı görülmektedir. Muaviye, devrin halifesi aynı zamanda Hz. Peygamberin damadı Hz. Ali'ye asi olan, savaşta yenilince kaçan, araya adamlar koyup af isteyen ama hile yapıp, üstelik de, mescitte insan öldürten kişidir. Yaptıkları arasında isyan, korkaklık, hile ve adam öldürtme gibi olumsuz davranışlar vardır.

Muaviye'den sonra, oğlu Yezid'in devri başlar ve anlatıcının çizdiği tabloya göre olumsuz davranışlar devam eder:

"Yezid, Amr bin As'ı yanına çağırdı. Kendisine bağlanmasını istedi, kılıç çekti. Amr aciz kaldı, zorunlu olarak ona biat eyledi. Amr Nahs'ı getirdi, biat aldı. Abdümelik'i de getirip biat ettirdi. Bütün Haricî leşkerini kendi ele geçirdi. Mal döktü, Hüseyin hazretlerini aldatıp götürdüler. Kerbela'da önünü kestiler... Hüseyin razı olmadı, cenk ettiler. Böri halkı idi, ortaya aldılar. Cenk ettiler ki Hüseyin'i tutalar, zorla Yezid'e getireler; Bilinmeyen bir yerde hapsedip Yezid'e haber vereler...Tutmaya kastettiler. El vermeyince cenk ettiler. Evlattan, ashaptan ve ashap oğlanlarından yetmiş iki kişiyi orada şehit ettiler. Cenk içinde İmam Hüseyin'i ok ile vurdular. Hüseyin'i şehit ettiler. Bu lâin geldi, yattığı yerde mübarek başını kesip Amr'a getirdi"(Demir, 2007:154-155).(*)

Yezid, Hz. Peygamberi'nin torunu Hz. Hüseyin'e düşmandır ve halifeliğin kendinde kalması için adamları vasıtasıyla onun ölümüne sebep olur. Sonra pişman olup kendisine yardım eden "Amr Nahs'ı, Abdümelik'i ve Haccac'ı öldürün" emrini verse de Mervan'ın "seni halife yapmazlar" sözü üzerine vazgeçer. Yapılanlar davranışlar arasında: makam/koltuk sevdası, siyasî hırs, hakkı olmayanı isteme, para ve mal vererek birtakım insanları kışkırtıp çoluk çocuk demeden masum insanların ölümüne sebep olmak ve bilebile suçluları cezalandırmamak gibi olumsuzluklar görülmekte.

Yezid, döneminin anlatımında Saltık-nâme'nin farklı bölümlerinde de olduğu gibi "Muaviye - Hz. Ali", "Yezid - Hz. Hüseyin" mücadelesi ayrıntıları ile anlatılır bu olaylarda, birçok kötülüğe sebep olan bazı şahısların isimleri verilerek yaptıkları anlatılır.

Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'in öldürülmesinde rolü olan Mervan'ın tek suçu cinayetler değildir. Mervan, Yezid'i 'seni halifelikten alı' diye korkutarak, suçluları cezalandırmasına engel olduğu gibi 'Osman'ı Ali öldürttü' yalanını çıkararak yalancı şahitler bulan kişidir(Demir, 2007:155)

Üstelik daha Hz. Peygamber zamanında, "El-İmran suresindeki "El-İmran'ı kendi adına "El-Mervan" yazdı. Cebrail, Hazret-i Resul'e bildirdi. Hazret-i Resul emretti; Ali, Mervan'ı döve döve mescitten dışarı çıkardı, şehirden kovdular. Ebu Bekir, Ömer de sonra reddettiler."(Demir, 2007:155)

Ta ki Hz. Osman'ın hilafetinin son yılında hacca gelir, af diler ve Hz. Osman ona katiplik görevi verir. Ancak Hz. Ebubekir'in oğlu'nun Mısır'da görevlendirilmesi için yazılan emirdeki "ukbilu" sözcüğünü "uktilu"⁶ şeklinde yazarak, onu öldürtmek ister. Yazdığı fark edilince sahabeler Mervan'ı bu defa öldürmek isterler. Kaçıp Hz. Osman'a sığınan Mervan, iftiraya uğradığını söyleyip yardım ister. Tam o sıralara şüpheli bir şekilde Hz. Osman öldürülür ve Hz. Osman'ı öldürdüğü söylenen kişiyi de Mervan öldürerek bu kargaşa ortamında kurtulur(Demir, 2007:156).

Mervan'ın yaptığı ve içinde bulunduğu çeşitli kötülükler anlatılırken, aynı olaylarda adı geçen ve Mısır valiliği yapan Amr bin As'ın da olumsuz davranışları, can korkusuyla yanlış fetvalar verdiği gibi olumsuzluklar sıralanmakta(Demir, 2007:154-157).(*:7)

Bu kısımda anlatılanlar arasında "ihamet, kendinin veya yakınlarının çıkarı için masum insanları öldürmek ve öldürtmek, yalan şahitlik, Kura'n-ı Kerim'de geçen sözcükleri değiştirmek, fitne çıkarmak, hakkı ve doğruları söylememek, fitne çıkarana yardım etmek vb." olumsuz davranışlar görülmektedir ki bunların hepsi insanlar için kötü davranış olduğu kadar İslam'a göre de günahdır.

Buraya kadar anlatılan olaylar ve olumsuz davranışlar, Mısır tarihini anlatan bilge kişinin ağzından nakledilen bilgilerdir. Buradan sonraki olaylar başkahraman Sarı Saltık'ın gözlemleri ve yaşadığı olaylar üzerinden anlatılır.

Mısır tarihi ve çevresi ile ilgili bilgi alan Saltık, yapılan tüm uyarılara rağmen, Nil'in kaynağını bulmak düşüncesinden vazgeçmez ve yola çıkar. Mısır'dan ayrılırken yanına az sayıda adam alır ve Habeş mülküne uğrayıp oradan Zengibar'a geçer:

Gemi ile dört ay yolculuk edip Zengibar iklimine ulaştılar. Oranın halkı kâfirdir. Gelenlerin Saltık ve arkadaşlarını olduğunu öğrenince melikleri Sinbat Zengi'ye haber verirler. Melik, Saltık'ın adını daha evvel duyduğu için ülkesine gelmesine kızıp, şuursuz bir gazap ile gürz elinde atını sürüp, nara atarak Saltık'ın bulunduğu kayığa kast eder. Saltık'ın "Ya Sinbat! Ben buraya seninle harp ve cenk etmeye gelmedim. Kerem eyle, beni incitme, huzursuzluk çıkarma" demesine rağmen hiddetinde ısrar eden melik, küstah ve edepsizce hakaretlere devam eder. Kayıktan fırlayıp sahile çıkan Saltık, elinde gürzü ile at üste olan melike bir kılıç darbesi vurur ve kellesini keser. Meliklerinin ölümü üzerine hem

⁶ Bu söz noktasız yazıldığında iki şekilde okunur: 1. Nokta altta olursa (ب) olur (اقبلوا) Ukbilu: Kabul edin, anlamına gelir. 2. Nokta üstte olursa (ت) olur (اقتله) Uktulu: Öldürün, anlamına gelir.

⁷ (*) Yukarıdaki alıntılarda geçen isimler tarihi kişiler olduğu için anlatıların tarihi açıdan doğru olup olmadığı tartışılabilir. Çalışmamızın konusu itibariyle bugün "anti-ütopya" olarak adlandırılan ütopyada arzu edilenlerin tersi durum ve davranışların sıralandığını görüyoruz. Bir kurmaca metin olan Saltık-nâme tamamen gerçeklere dayalı bir tarihi metin olmadığı için edebiyat alanına giren bir anlatıdır. Alıntılarda geçen bilgilerin tarihi gerçekliği, bizim alanımıza girmediği için gerçek olup olmadığı ile ilgili bir çıkarımda bulunmayıp sadece dile getirilen olumsuz davranışlar üzerinde durulmuştur.

halk hem de melikin oğulları üzerlerine saldırır. Onlarla anlaşamayan Saltık, savaşmaya başlar. Melikin çocukları Saltık'ın gücü karşısında af dilerler. Saltık ve adamları tekrar yola çıkarlar(Demir, 2007: 161-162).

Zengibar'da yaşayan halk, Müslüman değildir. Saltık-nâme'ye hâkim dünya görüşünde hedef '*tüm insanlara İslam'ın tebliğ edilmesi*' olduğu için bu durum, istenmeyen bir olumsuzluk olarak kabul edilebilir. Zengibar meliki ve halkı, hiç tanımadıkları, kendilerine zararı olmayan az sayıda insana saldıran, kaba, anlayışsız kişiler olarak tarif ediliyor ki bu özellikler "ütopya"ya uymayan kötü davranış örnekleridir.

Zengibar'ın ardından Melik Cabir'in ülkesine gittiklerinde de olumsuz davranışlarla karşılaşılır.

Nil'de yolculuğa devam ettiler. Bir diyara daha erişirler ki oranın beyi, Nil kenarında oturup içer, ahlaksızlık ederdi. Saltık ve adamlarını görünce yanına çağırır. Saltık'ın kendini "her şeyi yaratan"ın elçisi olarak tanıtır İslam'a daveti üzerine Habeş diyarından çıkan Cabir adlı bir melik'in kendisini tanrı ilan ettiğini, karısı Salita'nın da "peygamberim" dediğini kendisinin ve halkının da onlara tabi olduğunu söyler. Saltık'ın ikna çabaları yeterli olmaz(Demir, 2007:162).

Saltık, işi baştan çözmek için Cabir'in bulunduğu yere gider. Onu ve hanımını İslam'a davet eder, ikna etmeye çalışır. Ancak Cabir buna sinirlenir ve putun Saltık'ı helak etmesi için, Saltık'ı putun yanına gönderir. Saltık putu kırınca Cabir ve adamları kılıcını çekip saldırır. Saltık, birçoğunu öldürür, Cabir'i de bayıltır. Cabir ayıldığında Saltık'ı alt etmenin başka bir yolunu bulmak için halkını sakın olmaya çağırır. Sonra vezirinin tavsiyesiyle kendisi ve hanımı Müslüman olmayı kabul eder. Saltık onları bırakır ve yoluna devam eder. "Sonra Cabir ve Salita'nın ölmelerine yakın azdılar, kâfir oldular. Uzak bir yer olduğu için kitap ve ilimden yararlanamadılar, cahil kaldılar"(Demir, 2007:163-165).

İsmi verilme de Nil kıyısında ve Habeşistan'a yakın bir yer olduğu anlatılan ülkenin puta tapan, Allah'a iman etmeyen insanlar olması karşısında onları ikna etmeye çabalayan Saltık "*Bu senin dediğin lanetlenmiş şeytanın fesadı ve ayartmasıdır. Bir yerde kitap ve din olmasa şeytan ne isterse yapar, azdırır. Cahillik, murdar nesnedir. Bu halkı, küfür karanlığına uğratar*" der. Görüldüğü gibi 'Allah'a inanmamak' Saltık'ın düşüncesine göre kötü bir durumdur ve başlı başına bir kötülük olduğu gibi başka kötülöklere de kapı aralar. Halk cahildir ve cahillik kötü bir iştir. Akıllarını kullanmayıp, kendi elleri ile yaptıkları, kırılıp parçalanabilen bir taşa tapıyorlar ki bu da olumsuz bir davranıştır. Melik Cabir ve hanımının "Müslüman olduk" dedikten bir süre sonra bu kararlarından dönmeleri ve halklarını yoldan çıkarmaları da başka bir olumsuz davranıştır. Oradan ayrılan Saltık'ın, yolu garip bir diyara uğrar:

"Otuz gün daha sefer etti. Yolda bir grup insana rastladılar. Çıplak dolaşırlardı. Server'i görünce şaşırıp hayran kaldılar. Konuşmaları, hayvanların sesine benziyordu... Ondan sonra kırk gün sefer eyledi. O çıplak kavmin yaşadığı toprakların içine girdiler. Bir mezarlığa rastladılar. Geldikleri yerde canlıdan eser

göremediler. Sonra çok sayıda canavara rastladılar. Yetmiş gün daha sefer ettiler. Burada timsahlar belirdi. Bu timsahlar, gemi içindeki insanlara bile saldırırdı.”(Demir, 2007:165).

Çıplak dolaşan, sesleri hayvanlara benzeyen ve hayvan gibi yaşayan insanların olduğu bu diyar da durmasalar bile insanların hayvanlar gibi yaşaması, istenmeyecek bir davranıştır. Mezarlarla dolu ıssız bir yer ile gemilere saldırıran canavarlar(timsahlar) yine ütopya düşüncesinde yeri olmayan olumsuzluklardır.

Buraya kadar olan ve alıntılar da da görüldüğü gibi Farabî'nin 'el-Medinetü'l Fazıla' yaptığı gibi "faziletli şehir"den önce, olmaması gereken davranışlar, edebî anlatıya uygun biçimde 'öyküleyici anlatım'la. çevresel özellikler de kısa kısa 'betimleyici anlatımla' resmedilmiştir.

Bütün bu olumsuzlukları ve engelleri aşan kahraman (Sarı Saltık) artık hedeflediği, arzuladığı ütopyasına varmanın eşiğindedir. Buldukları yerin adı tam da buna uygundur ki kendisini son defa uyarıyan kişi "Server! Bu yere Habeş'te, "Tahum" derler. Yani "nihayet" demektir"(Demir, 2007:166) der. Olumsuzlukların burada bitmesi bakımından 'tahum/nihayet' ifadesi metinlerarasılık bağlamında bir anıştırmadır.

Tahum'dan üç adamıyla ayrılan Saltık, yoluna devam eder. Üç adamı değişik sebeplerle ölünce tek başına devam eder ve rastladığı yerlilerin kendisine verdiği uçan at sayesinde bir aydan fazla yolculuk eder ve o zaman kadar görmediği kadar güzel bir yere ulaşır:

"Server, o kavimden ayrılınca mermer gibi döşenmiş yere çıktı. Orada adamları gördü ki yerel bir dili konuşurlar. Mağaralara, bodrumlara girmişler. Kapıları taştandır. O kavim Server'i görünce karşıladılar, konuştular"(Demir, 2007:167).

Saltık onların dillerini konuşup kendisini onlara tanıttınca beylerine haber verirler. Beyin adamları gelip Seyyid'i saygı ile karşılar sonra da alıp melike götürürler. Tanışıp, yemekler yer ve şükrederler. Melik, Saltık'a buraya geliş sebebini sorar. Saltık da niyetini anlatır. Melik, Nil'in kaynağına kadar olan yerle ilgili daha önce anlatılanları ve daha ileriye insanların varamayacağı uyarısını tekrarlar. Tatmin edici cevap alamayan Saltık, merak ettiği diğer soruları sormaya başlar(Demir, 2007:167).

"Server! Bu bizim yerimiz, atın yürümesiyle dört aylık yoldur. Ak mermer gibidir ve toprak yoktur. Ekin vakti, Tanrı bir tufan verir. Yel eser, bir kızıl toprak yağar. Üç gecede üç adam boyunca yığılır. Üzerine yağmur yağar. Biz o vakit bu mağaralara girip kapıları kapatırız. Tufan dinince oradan dışarı çıkarız, ekin ekeriz. Ekin bitip büyür. Onu biçip ambara koyarız. Sonra tekrar bodrumlara girip kapıları kapatırız. Tanrı, tekrar bir tufan verir. Yağmurlar yağar, seller akar. Yerimiz Nil tarafına alçaktır. O toprak, sel ile gider. Nil'in ağustosta taşmasına ve kızıl akmasına sebep budur, dedi. Seyyid, Hakk'ın hikmetine hayran kaldı... Melik'e veda edip Cebelü'l-Kamer'e yöneldi, kırk gün o çölde sefer kıldı"(Demir, 2007:167-168).

Saltık, Nil'in kaynağına yaklaştıkça daha önce karşılaştığı olumsuzluklar ortadan kalmış, iman sahibi, anlayışlı ve yardımsever insanlarla karşılaşarak hayal ettiği ütopyasına doğru ilerlemektedir.

“Sonra bir dağa çıktı, geldi. O dağ ateş gibi ışık verirdi, billurdan idi. Server anladı ki Cebelü'l-Kamer burasıdır. Onun ışığından gözü görmez oldu. Güneş karşısından gidip sol tarafına geçti. Bir de ne görsün? Orada on iki ırmak, o dağ eteğinden çıkar. Her biri Ceyhun ve Fırat'tan da gür akar. O gözlerin çıktığı yerde, on iki burcu resmeylemişler. Onların kiminin ağzından, kiminin gözünden ve de kiminin kulağından çıkıp akarlar. Oradan üç bölüğü karaya akar. Yedi bölüğü denize giderdi. Bir bölüğü yere batar ve biri havaya gider. Bulutlar gelip alırlar, giderler. Orada Nil; şekerden tatlı, baldan leziz, süttten ak ve kardan soğuk idi”(Demir, 2007:168).

Şerif, İskender'in makamını geçince ve Süleyman bin Davut'un makamındaki yazıyı okur: “Burada acayip bir kavim gördüm. Zevkine ve safasına diyecek yoktur. Görmeyince kimse bilmez. Dünyada cennet var ise budur. Ey gelen kişi! Hakk'ın hikmetini göresin... Server, Süleyman'ın o sözüyle şevke geldi. Yürüdü, bir makama daha ulaştı. O, Hazret-i Hızır' ın vardığı yer idi.”(Demir,2007:169).

Süleyman Peygamberin makamında yazan yazı üzerine hedefine yaklaştığını anlayan Şerif, aradığı ütopyasına varmak üzeredir. Yoluna devam edince vardığı makam, Hızır makamıdır ki, Hızır, Kur'an-ı Kerim'de “Allah'ın, kendisine Hz. Musa'nın da bilmediği bir ilim (ilm-i ledün) verdiği Hz. Musa'ya kılavuzluk eden, kullardan bir kuldur” diye anlatılır.⁸ Tıpkı Kehf suresinde Hz. Musa'nın varamadığı makama varan Hızır (A.S) burada da Hz. Süleyman'ın varamadığı yere ulaşmıştır.

“Server baktı. Bir de görsün? Orada bir sahra ve onun ortasında güzel bir şehir. Çevresi, bağ ve bostan. Lale, menekşe, sümbül ve reyhanın her çeşidi... Güller açılmış, çayır ve çimen... Güzel bir yer. O şehrin bir tarafında bir dağ. Taşı inciye benzer. Onun dibinden Nil suyu çıkar, göğe fişkirir. Bir minare boyu yukarı çıkıp geri yere dökülür. Sonra şehri dolandır. Çıktığı yerden kırk adım ileride yere batıp gider. Sonra varır, o dağın dibinden, on iki yerden çıkar imiş.

O şehrin insanları kırk adım yerden girerler, çıkarlar. Onlara yol olmuş. Server onu görünce hayran oldu, durdu. O kavim Seyyid'i gördü, el sallayıp çağırdılar, “Gel, meclis kurup eğlenelim. Dünya geçer, bir huzur edelim, dediler. Server, mutlu olup ihtiyarı kalmadı.”(Demir, 2007:170).

“Seyyid... saadet ehli kavme doğru revan oldu...O kavim, Şerif'i karşıladı. Alıp şehre gittiler. O şehrin halkı; erkeği, dişisi cümle seksen bin kişi idi. Kırk bini, erkek idi. Şehrin binası; altın, gümüş, cevher, lal taşı, yakut, zümrüt ve zebceddir. Toprağı; misk, anber ve kâfurdandır. Bağ ve bahçesi, cennetten

⁸ Kur'an-ı Kerim, Kehf Suresi, 60-82. Ayetler, D.İ.B. , 2011, s.322-325.

nişan verir. O şehrin ortasında bir cami var. Haftada bir kez cuma namazını kırlar imiş. Bir de bayram ve şenlikler yaprlar. İçlerinde hasta, hastalık ve gam yok. Tamamı mutluluk içinde, yemekte ve içmekte idi”(Demir, 2007:173).

Saltık Nil’in kaynağına (aradığı ütopyaya) ulaştığında taşları inciye benzeyen, dibinden Nil’in çıktığı Cebelü'l-Kamer Dağı yanında muhteşem bir şehir görür ve hayran olur. Yanına gelen Hızır’a, “Ya Allah'ın Peygamberi!” diye hitap ettikten sonra gördüğü şehirle ve oranın halkı ile ilgili sorular sormaya başlar. Saltık, oraya gitmek, onlara karışmak istediğini söyledikten sonra “Yoksa cennet burası mıdır?”(Demir, 2007:171) diye sorar. Hızır’ın verdiği ve Saltık’ın görüp aktardığı bilgilere göre:

- ✓ Şehrin adı Cavidan’dır.
- ✓ Çevresinde bağ ve bostanlar var.
- ✓ Bitki örtüsü çok zengindir.
- ✓ Güllerin açtığı çayır ve çimenler var.
- ✓ Toprağı; misk, anber ve kâfurdandır.
- ✓ Yaşayanlar insandır.
- ✓ Erkekleri otuz yaşında, kadınları on beşinde gibi bedene sahip
- ✓ Hiçbiri yaşı büyük olsa da ihtiyarlamıyor.
- ✓ Erkeklerin sakalları yoktur.
- ✓ Hasta, hastalık ve gam/üzüntü yok.
- ✓ Kıyamete kadar ölmezler.
- ✓ Yiyip içerler.
- ✓ Giysileri kirlenmez.
- ✓ Libasları ağaçlarda biter, hazırdır.
- ✓ Huzur ve rahatları yerindedir.
- ✓ Zevk ve safa içinde eğlenirler,
- ✓ Nüfusu, kadın erkek 80.000 kişi,
- ✓ Binalar, altın, gümüşten; lâl, yakut, zümrüt, zebercet gibi değerli taşlardan yapılmış.
- ✓ Şehir Cebelü'l-Kamer Dağı’nın yanındadır.
- ✓ Cebelü'l-Kamer Dağı’nın taşları inci ve billur gibidir.
- ✓ Cebelü'l-Kamer Dağı’ndan çıkan Nil suyu bir minare boyu yukarı fıskırır.
- ✓ Su şehrin etrafını bir kanaldan geçerek dolandır.
- ✓ Çıktığı yerden kırk adım ileride yere batıp gider.
- ✓ İnsanlar şehre bu kırk adımlık yerden girerler, çıkarlar
- ✓ Yer altına giren su dağın altından 12 yerden tekrar çıkar.
- ✓ Bağ ve bahçeleri cennet özelliklerini taşımakta
- ✓ Kendilerine Kamil adında bir peygamber gelmiş.
- ✓ Şehrin ortasında bir cami var,
- ✓ Haftada bir kez Cuma namazı kırlıyorlar.

Saltık, dünya meşakkatleri ile iç içe olan, acıya ve ölüme şahit olmuş bir insan olarak buradaki insanların, niçin diğerleri gibi olmadığını merak eder ve “*Bunlar bu hali neden buldular?*” diye sorar. Hızır:

“Tanrı, bunlara Kamil adlı bir peygamber gönderdi. Ona iman getirdiler. İstediler ki kıyamete kadar bu huzurla geçineler. Hak Teâla kabul edip bağışladı” Bu yüzden huzur içendeler diye cevap verir(Demir, 2007:172).

Hızır'ın verdiği bilgiye göre, Cavidan şehrinde yaşayanlar Allah'a ve onun gönderdiği Peygambere iman eden, salih kişiler. Toplum olarak duaları, *'Kıyamete kadar huzurla geçinmek'* tir. Saltık, burada yaşamak onlar arasına karışmak isteyince, Hızır:

“Bu hal, bunlara mahsustur. Siz, Muhammed ümmetindensiniz. Sen ahiret talebinde ol. Dünya fanidir, cennet iste. Günü yaşayan olma”(Demir, 2007:172).

Bu uyarıdan anladığımıza göre, Cavidan halkının bu durumu kıyamete kadar sürecektir bir durum, yani ebedî bir hal değil, sonu var. Ne kadar güzel olsa da sonunda dünyadır. Bu sebeple Hızır, *“Dünya fanidir, cennet iste. Günü yaşayan olma!”* diyerek uyarır. Bu durumda burası gerçek cennet olmayıp sonunda her şeyi ile kıyamette yok olacak, geçici bir dünya cennetidir.

Saltık-nâme'nin birinci cildinin 8, 9, 10 ve 11. bölümlerinde anlatılan “Mısır Seferi ve Nil Nehrinin Kaynağının Aranması” anlatısı iki kısma ayrılabilir.

Birinci kısım; Mısır seferi'nin anlatıldığı yerler diğer bölümlerdeki ülke ve yer ismi verilen seferlerden farklı değildir. Bu bölümlerin ortak özelliği: Saltık'tan yardım istenir veya oraya sefer etmeyi bir sebeple Saltık kendisi ister sonra da oraya gider; savaşır, düşmanı alt ederek tekrar evine veya dost bir memlekete döner. Mısır'dan ayrılması ile bu kısım sona erer.

İkinci kısım; “Nil Nehri'nin Kaynağının Bulmaya Gidişi” bölümüdür. Saltık burada önüne çıkan engelleri aşmak amacıyla mücadele yapar. Asıl hedef daima Nil'in kaynağını bulmaktır. Bu kısım Saltık'ın, Hızır'ın uyarısıyla Cavidan şehrinden ayrılması ile son bulur.

Sonuç

‘Ütopya’ kavramı *“dünyada olan, cenneti andıran, insanların saadet ve huzur içinde yaşadığı yer”* diye tarif edilebilir. Cavidan şehri *“dünyada olması, sonunun, dünyanın da sonu olan kıyametle sınırlı olması, insanların huzur ve saadet içinde yaşaması... gibi özellikleriyle ‘ütopya’ hayaline uygundur.*

Metinlerarasılık yaklaşımıyla incelersek Cavidan şehrinin özellikleri (mücevherlerden yapılma evler, süt ve bal tadında ırmak gibi) Kur'an-ı Kerim'de anlatılan cenneti çağrıştırmaktadır⁹

⁹ Muhammed Suresi 15. Ayet

Cavidan şehrinde yaşayan insanlar için kullanılan “*saadet ehli kavim*” nitelemesi anlam bakımından Farabî’nin “fazıl milleti” ile aynı olduğu gibi Kur’an-ı Kerim’de Allah’a iman eden, emirlerine uyan veya cennete giren insanlar için kullanılan “*Onlar saadete erenlerin ta kendileridir*”¹⁰ ayetlerinde geçen ifadeyi çağırıştır. İslam inancına göre insanın saadeti, maddî ve manevî ihtiyaçlarının karşılanıp hayatını İslam’ın insanlığa sunduğu inanç ve ilkeler ışığında düzenlemesi ile gerçekleşir(Yalçın,1994:25).

Saltık, niçin Nil’in kaynağını arıyor? Sorusunun cevabı, Saltık-nâme’de açık olarak yoktur. Ancak Nil’in kaynağının aranması ile ilgili bölümde geçen ve Nil’in çıktığı kaynağın anlatıldığı yerle ilgili yapılan betimlemede:

“O dağ ateş gibi ışık verirdi, billurdan idi. Server anladı ki Cebelü'l-Kamer burasıdır. Onun ışığından gözü görmez oldu. Güneş karşısından gidip sol tarafına geçti. Bir de ne görsün? Orada on iki ırmak, o dağ eteğinden çıkar. Her biri Ceyhun ve Fırat’tan da gür akar”(Demir, 2007:168).

Nil’in dışında iki nehirden daha bahsedilir: Ceyhun ve Fırat. Saltık, Mısır seferine kadar yaşadığı Balkanlar ve Anadolu’da sık sık gelip geçtiği yerlerde bulunan Kızılırmak, Meriç, Sakarya, Tuna gibi nehirler yerine Nil’in kollarını Seyhun ve Fırat nehirleri ile kıyaslar.

Bu ifadeden hareket ettiğimizde cevabı Saltık-nâme’de açıkça verilmeyen ‘Saltık, Nil’in kaynağını niçin arıyor?’ sorusunun cevabını metinlerarasılık yaklaşımıyla güvenilir İslamî kaynaklarda geçen bazı hadislerde bulabiliriz. Bu hadislerde çeşitli ırmaklardan bahsedilir. Bunların ilkinde cennetten çıkan dört nehir olduğu ikisinin cennete zahir olan ikisinin de dünyada olduğu geçer. Dünyada olan nehirler: Nil ve Fırat’tır(Buhari, 2017:71).¹¹ Diğer hadiste ise cennetten çıkan dört nehir olduğu bunlarında Nil, Fırat, Seyhun ve Ceyhun olduğu ifadesi yer alır.¹² Bu durumda hadis-i şeriflerde geçen dört nehir: Nil, Fırat, Seyhun ve Ceyhun’dur. Saltık’ın Nil’in kaynağında gördüğü kolları Fırat ve Seyhun’la kıyaslanması “metinlerarasılık” yaklaşımıyla bu hadisi anıştırmaktadır. Zira hadislerde geçen dört ırmak isminden üçü bir aradadır.

Bu hadisleri incelediğimizde metinlerarasılık yanında mantıksal bir çıkarım da yapmak mümkündür. Bu çıkarıma göre, “eğer Nil cennetten çıkıyorsa çıktığı yeri bulup oradan cennete ulaşılması mümkündür”, ifadesi mantıklı bir çıkarım olur. Yine Süleyman bin Davut’un (Hz. Süleyman) Nil’in kaynağına giderken makamında taşa yazdırdığı “*Burada acayip bir kavim gördüm...Dünyada cennet var ise budur*” ifadesi de hadis-i Şerifte geçen bilgiyi desteklemektedir.

¹⁰ Araf Suresi 8. Ayet, Haşr Sursei 9. Ayet; Tegabün Suresi 16. Ayet;

¹¹ Miraç Gecesinde Sidretü'l-Münteha’ya vardıkları zaman Cebrail(AS), Hz. Muhammed(SAV)’e şöyle der: "İşte bu Sidretü'l-Müntehâ’dır. Bu ağacın dibinden dört nehir kaynıyor. İki nehir zahir, iki nehir de bâttır." Resulullah, ‘Ey Cebrail, bu dört nehir hangileridir?’ diye sorar. Cebrail (a.s.), ‘Bâtni nehirler cennetteki iki nehirdir; zahiri olan nehirler Nil ile Fırat nehirleridir.

¹² Dört nehir cennetten fişkırmıştır: Fırat, Nil, Seyhun, Ceyhun.(Müsned, 2:261, 289, 440).

Saltık-nâme'de Sarı Saltık'ı kâh gökyüzünde uçuran, kâh deniz dibinde boğulmadan gezdiren halk muhayyilesinin ya da bu Saltık-nâme anlatısını kurgulayan kişinin Saltık gibi bir kahramanı bu hadislerden çıkardığı yorumla Nil'in kaynağını bulmaya yani bir bakıma cennetten dünyaya açılan yeri bulmaya yollaması, şaşırtıcı bir durum olamaz. Zira son ulaştıkları yerin adı 'Tahum', yani oranın diliyle "nihayet/bitiş yeri/son" demek yani bilinen dünyanın sonu ötesi cennet gibi bir yer olan Cavidan şehridir.

Saltık, bu seferinin sonunda cenneti bulamasa da dünyada olan ama birçok özellikleri ile cenneti andıran tıpkı diğer ütopya gibi dünyada olan Cavidan şehrini bulmuştur.

Bütün bu özellikler bir araya geldiğinde Saltık-nâme'nin bu bölümünün ütopik bir anlatıma sahip olduğu görülmektedir. Müslüman için hayal edilebilecek en büyük ütopya bütün semavî dinlerde övülen cennettir. O zaman Saltık-nâme'deki bu bölümü "*Sarı Saltık'ın Mısır Seferi ve Nil Nehri'nin Kaynağını Bulmaya Gidişi*" değil de "*Sarı Saltık'ın Mısır Seferi ve Cenneti Bulmaya Gidişi*" diye adlandırmak mümkündür.

Kaynakça

- ✓ Aktaş, Şerif (2017) Anlatma Esasına Bağlı edebî Metinlerin Tahlili, Ankara, Akçağ Yayınları.
- ✓ Aktulum, Kubilay (2000) Metinlerarası İlişkiler, 2. bs, Ankara, Öteki Yayınevi.
- ✓ Aytaç, Gürsel(1999) Edebiyat Yazıları 1, Ankara, Gündoğan Yayınları.
- ✓ Buhari (2017) Sahih-i Buhari Tecrid-i Sarih Tercemesi, Çev. Mehmet Sofuoğlu, C.10, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- ✓ Demir, Necati ve M. Dursun Erdem (2007) Saltık Gazi Destanı, Ankara, Destan Yayınları.
- ✓ Demir, Necati ve M. Dursun Erdem (2007a) Saltık-nâme, Ankara, Destan Yayınları.
- ✓ Erol, Arzu M. – kemal Görmez (2016) Ütopyalarda Mekân Tahayyülleri: Utopia'nın Mekânı, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 18 (30): 81-86.
- ✓ Farabî (2001) El- Medinetü'l Fâzıla, Ankara, MEB Yayınları.
- ✓ Kaya, Mahmut (2003), el-Medinetü'l-Fâzıla, İslam ansiklopedisi, Ankara, TDV.
- ✓ Kaplan, Mehmet (1985), Şiir Tahlilleri, İstanbul, Dergah Yayınları.
- ✓ More, Thomas (2010) Ütopya, Çev. Necmiye Uçansoy, İstanbul, Bordo-Siyah Yayınları.
- ✓ Omay, Murad (2009), "Ütopya Üzerine Genel Bir İnceleme", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 18. Sayı, 2009/1, 1-14.

- ✓ Platon, (2012) Devlet, Çev. S. Eyüpoğlu-M.A. Cimcoz, İstanbul, İş Bankası Yayınları.
- ✓ Outhwaite, William (2008), Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü, İstanbul, İletişim Yayınları.
- ✓ TDK (Türkçe Güncel Sözlük) <https://sozluk.gov.tr/>
- ✓ Tural, Sadık (1991) Zamanın Elinden Tutmak, Ecdâd Yayınları, Ankara.
- ✓ Yalçın, Mikdat (1994) Mutluluk Yolu ve Felsefesi, İstanbul, İlmi Neşriyat.